

Pieter Bruegel, Mayken Verhulst en Mechelen

Inleiding

Het feit dat deze publicatie tot stand is gekomen op initiatief van Museum Het Zotte Kunstkabinet te Mechelen is niet toevallig. Het museum is gevestigd in de historische ruimten van 't Vliegend Peert.

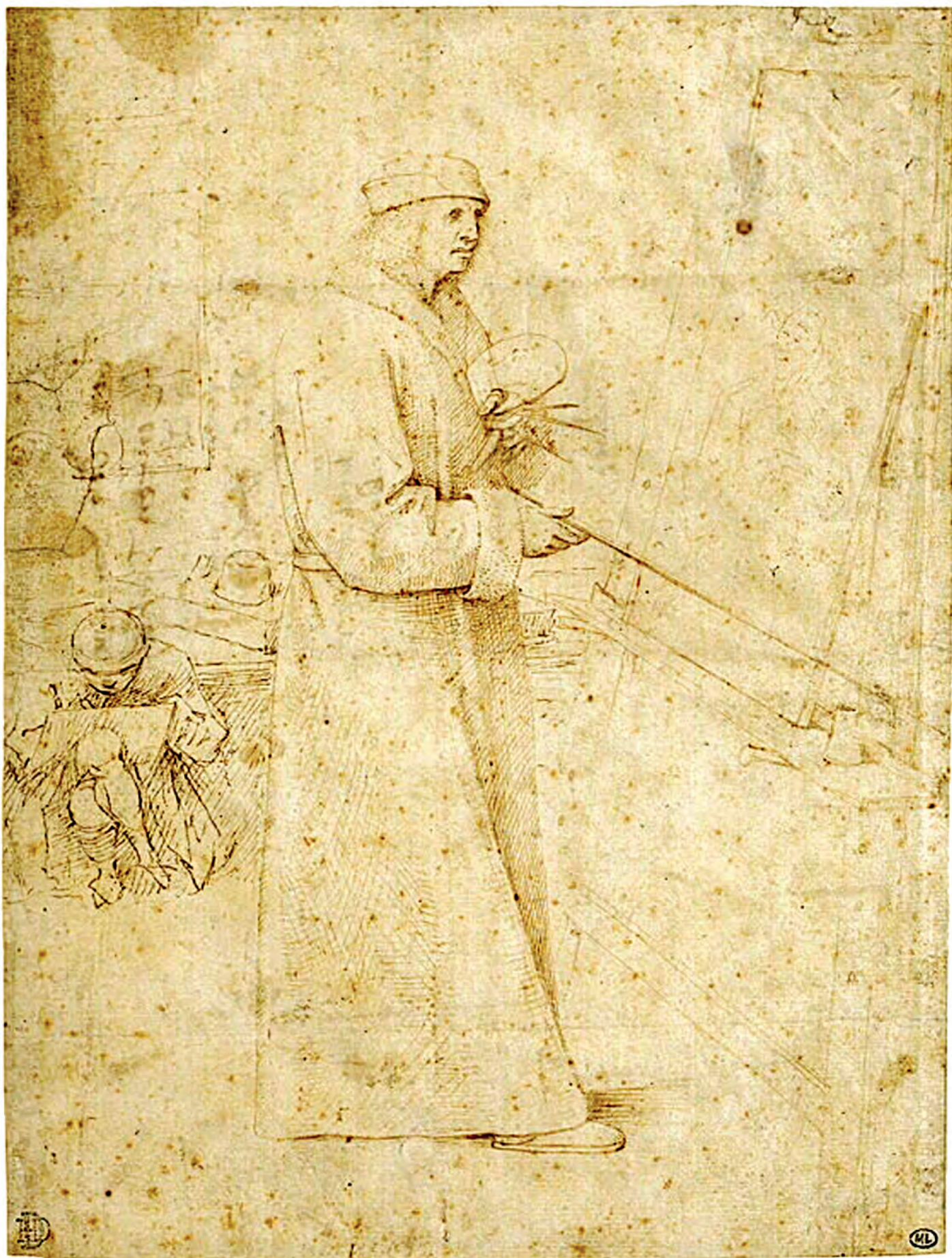
Het pand 't Vliegend Peert is een historisch monument dat gans de zestiende eeuw bewoond was door kunstenaars. Vooral het schildersgeslacht Verhulst, waarvan meerdere generaties er hun woonst hadden, is in deze context belangrijk gezien hun speciale band met Pieter Bruegel de Oude en zijn twee bekende zonen Pieter en Jan. Enerzijds is dit niet zonder belang voor de biografie van de eerste jaren als kunstenaar van Pieter Bruegel de Oude. Anderzijds kan dit nieuwe inzichten verschaffen in de rol van de schildersgilde van Mechelen en van deze stad als productiecentrum van schilderijen in de stijl van Bosch.

Dat Mechelen in de zestiende eeuw een echt kunstencentrum was, daarvan getuigt de opmerking van Carel van Mander (1604, f° 260a): “Te Mechelen daer meer als 150 sulcke winckelen waren.” De Sint-Katelijnestraat, waarin het pand gelegen is, blijkt gans de zestiende eeuw en tijdens de eerste helft van de zeventiende eeuw van bijzonder belang te zijn geweest vanwege de concentratie van kunstateliers. In deze periode was deze straat één van de belangrijkste stadsaders en was ze bovendien bijzonder gunstig gelegen op weg naar dé kunstmetropool van de zestiende eeuw, Antwerpen. In het nabijgelegen Minderbroederspand hielden de schilders en beeldhouwers hun markt.¹ Het belang van Mechelen voor de biografie van Bruegel mag alleen al blijken uit het feit dat we hier de allereerste vermelding kunnen noteren van de activiteiten van Pieter Bruegel als schilder.

(Kort genealogisch overzicht van de relatie Bruegel – Verhulst)

Peeter Verhulst 1492 - 1553	X	Margriet Dancermé 1493 - 1546
Pieter Coecke Van Aelst 1502-1550	X	Mayken Verhulst circa 1518 - 1596
Pieter Bruegel de Oude circa 1525 - 1569	X	Maria Coecke circa 1540 – 1578
Pieter Brueghel de Helse 1564 – 1638	Jan Brueghel de Fluwelen 1568 – 1625	Maria Brueghel ?

¹ “Le local habituel où s’ouvraient ces galeries était le cloître du préau, au monastère des Frères-Mineurs, dits Récollets”. Neeffs 1876, I: 18.

De tekening *De Schilder voor zijn Ezel* uit het Louvre.

Het prentenkabinet van het Louvre bewaart onder RF 29478 een tekening die in vele studies over Bruegel niet of nauwelijks aan bod komt. Enkel Muylle (1984) en Ilsink (2009) hebben zich nauwgezet gebogen over deze tekening.

Muyle gaat zeer verdienstelijk dieper in op de betekenis van dit blad als een 'artistiek credo' maar spreekt zich niet uit over het auteurschap. Ilsink gaat iets verder in het onderzoek naar het auteurschap zonder echter enige conclusie in dit verband te trekken. Beide auteurs gaan er van uit dat de drie bestaande versies¹ van de 'Schilder voor zijn Ezel' reproducties zijn van een verloren origineel van Pieter Bruegel, alhoewel Ilsink in een voetnoot (p.124, n.295-297) toch de deur op een kier zet voor het auteurschap van Pieter Bruegel de Oude of zelfs Mayken Verhulst.

In beide studies wordt melding gemaakt van het adres op de achterzijde van de tekening "...Eersaeme / Merten Verhulst(t) / in de Catelijnen / Straet naest / het Ghulden Pert / betaelt den bode". Dit is trouwens de enige van de drie versies die bijkomende contemporaine en bovendien zeer relevante informatie bevat.

Het is echter net deze informatie op de achterkant van de tekening die de sleutel geeft voor het bepalen van het auteurschap van dit blad. Ook kunnen we hierdoor een terminus ante quem datering bepalen hetgeen toeschrijvingen aan bijvoorbeeld Bruegel de Jonge en Pieter van Houck² voor dit blad uitsluiten.

Maerten Verhulst (Mechelen ca.1535 - na 1596) is een jongere broer van Mayken Verhulst (Mechelen ca.1518 - Brussel 1596). Het gebouw 't Gulden Peert (nu 't Vliegend Peert) is het geboortehuis van het schildergeslacht Verhulst (zie verder). In 1560 werd Maerten Verhulst te Mechelen ingeschreven als vrijmeester. Omstreeks 1562 huwde hij met Magdalena Zellaer, dochter van schilder Vincent Zellaer. In 1574 werd hij voorgesteld als busmeester in het schildergild van Mechelen. In de jaren 70-76 zijn een aantal leerlingen bij hem ingeschreven.

Vermoedelijk bleef hij de ganse tijd in het ouderlijk huis wonen³. Dit was trouwens voorzien van de nodige ruimten voor een groot schildersatelier en had tevens voldoende leefruimte.

Als Gaspar Rutz in 1563 het pand 't Gulden Peert koopt bleef Maerten Verhulst er vlak naast wonen en in 1578 staat hij nog steeds genoteerd als huurder van Rutz.

Belangrijk is echter dat Maerten samen met Magdalena Zellaer in 1582 van Mechelen naar Antwerpen verhuist. Hij zal pas omstreeks 1595, enkele jaren voor zijn dood naar de Dijlestad terugkeren waar hij in ieder geval niet meer terug te vinden is in de Sint Katelijnestraat en zeker niet in/of naast 't Gulden Peert.

De hier besproken tekening uit het Louvre moet dus vroeger dan 1582 naar 't Gulden Peert in Mechelen verzonden zijn. Dit maakt een toeschrijving aan Pieter Bruegel de Jonge vrij onwaarschijnlijk aangezien Pieter de Jonge in 1582 slechts 18 jaar is. Zeker gezien de

---

¹Parijs Musée du Louvre, Cabinet des Dessins. inv. RF29478 – 26,5 – 20 cm. / Parijs, Musée du Louvre, Cabinet des Dessins. inv 19723 - 28,8-20,9 cm. / Bayonne, Musée Bonnat inv. AI1427-NI1389.

² Mogelijk slaat de toeschrijving aan Van Houck op de tekening uit Bayonne. De tweede tekening uit het Louvre lijkt van aanzienlijk latere datum.

³ Aangezien de meeste kinderen Verhulst huwden en nadien naar Antwerpen verhuisden is het aannemelijk dat Maerten als het op één na jongste kind in en nabij het ouderlijk huis 't Gulden Peert te Mechelen verbleef en er het schildersatelier bleef voortzetten.

intellectuele inhoud van deze tekening en de verwijzing naar de historische teksten van Plinius (zie Muylle 1984). Dit lijkt erg hoog gegrepen voor een jongeling die nog maar net de knepen van het 'conterfyten' onder de knie had.

Pieter Bruegel de oude echter was samen met onder meer zijn vriend Ortelius zeker goed vertrouwd met de symboliek in de geschriften van de schrijvers uit de oudheid.

De suggestie om de tekening toe te schrijven aan Mayken Verhulst kan inderdaad niet worden ontkracht in verband met de datering. Wel kennen we van haar hand geen enkele tekening en is dit blad reeds in een zeer vroege periode steeds op naam geplaatst van Bruegel. (cfr. de oude annotaties op het werk).

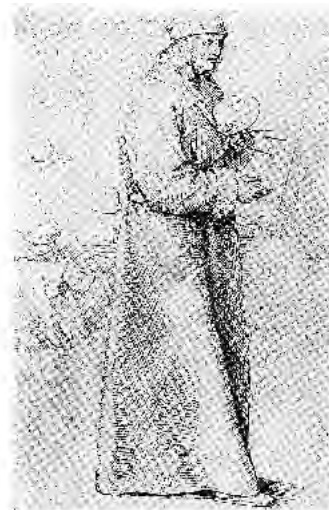
Dit alles in overweging genomen menen wij de tekening *De Schilder voor zijn Ezel* te kunnen beschouwen als een origineel werk van Pieter Bruegel de Oude⁴. Wij denken een datering circa 1560 - 1565 te mogen voorstellen.

Louvre Inv. RF29478⁵

Louvre Inv. RF19723

Bayonne Inv. A11427

⁴ Dat deze tekening iets minder aansluit bij het merendeel van de gekende tekeningen van Pieter Bruegel lijkt om drie redenen te begrijpen. Vooreerst is deze schets vermoedelijk niet bedoeld als ontwerp voor een gravure hetgeen de eerder vluchtige tekenstijl in vergelijking met de ontwerp tekeningen voor gravures laat verklaren. Tevens is van de drie bewaarde exemplaren dit blad in duidelijk minder goede staat van bewaring met sterk afgezwakte en dus minder duidelijke penvoering. Tenslotte is de thematiek minder Bruegeliaans. Wat echter te begrijpen is aangezien de tekening niet voor de markt maar eerder voor intern ateliergebruik bedoeld was.

⁵ De tekening uit het Louvre is sterk vervaagd. Om de leesbaarheid te vergroten hebben wij er daarom voor gekozen de afbeelding in deze publicatie via een fotobewerking met meer contrast af te beelden.